

BJÖRNBO

Arkeologisk dokumentation

RAÄ 461
Gävle stad
Gävle kommun
Gästrikland
2011

Maria Björck

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från museets hemsida eller beställa kostnadsfritt i PDF format inger.eriksson@xlm.se eller 026-65 56 42.

Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20. Box 746, 801 28 Gävle
Tel 026-65 56 00
www.lansmuseetgavleborg.se

BJÖRNBO

Arkeologisk dokumentation

RAÄ 461
Gävle stad
Gävle kommun
Gästrikland
2011

Rapport 2011:13
Maria Björck

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2011

Omslagsbild: Husgrund från Björnbo. Foto: Maria Björck

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Bakgrund.....	6
Målsättning och metod.....	7
Resultat	7
Sammanfattning	10
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser	10

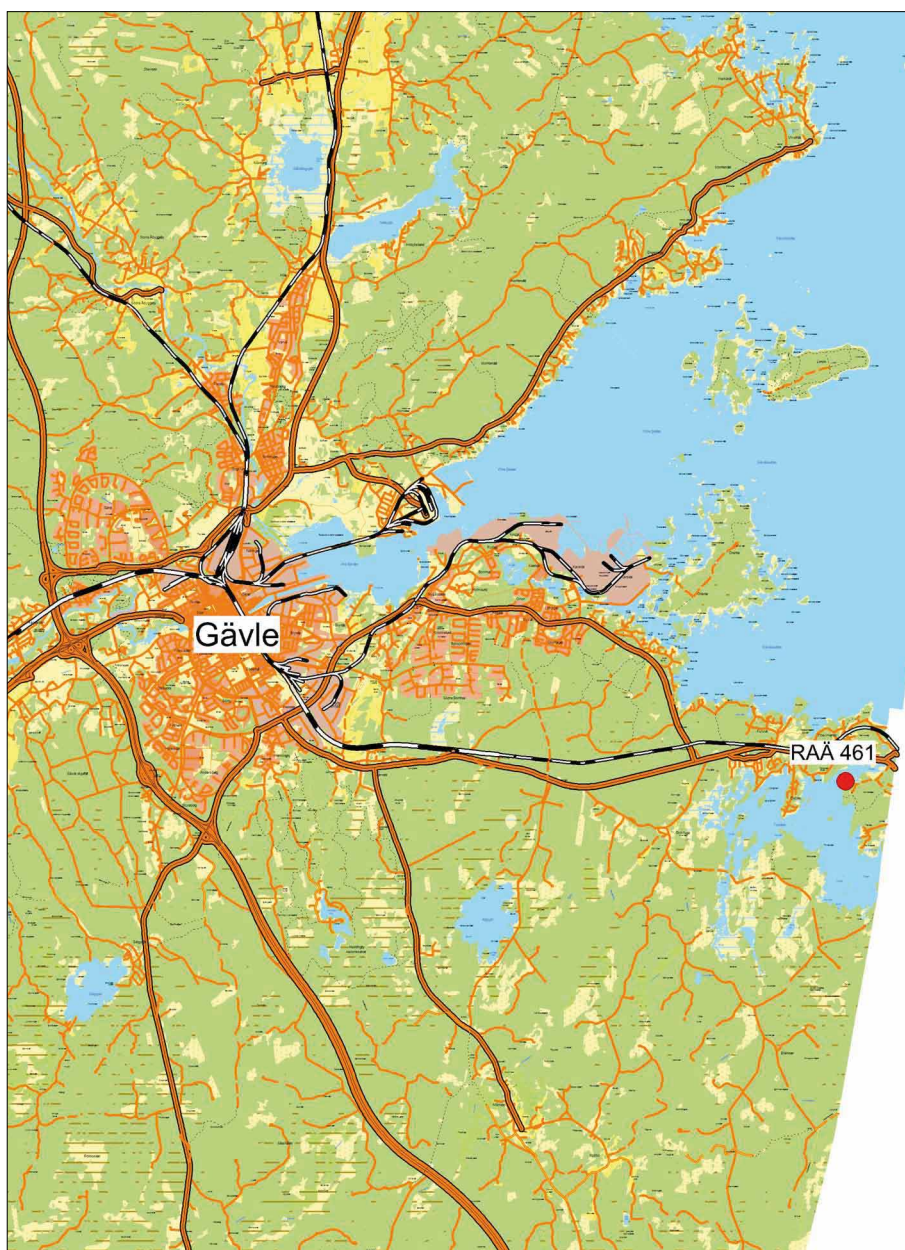

Bild 1. Kartöversikt över delar av Gävle kommun med RAÄ 461 markerad.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Trafikverket bandat bebyggelselämningen Gävle 461 vid Björnbo i Gävle kommun i Gästrikland. Bandningen gjordes inför byggnationen av ny sträckning av Ostkustbanan mellan Skutskär – Furuviik (Björck & Ulphielm 2011). RAÄ 461 var indragen som lägenhetsbebyggelse med statusen fast fornlämning. Enlig den ytan som fanns i FMIS (Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister) skulle bebyggelselämningen ligga strax utanför exploateringsområdet och därför inte beröras av den nya sträckningen. Bandningen gjordes den 11 april 2011. Vid detta arbete bandades den faktiska ytan av lämningen, som var betydligt större än den ytan som fanns i FMIS. Efter bandningen konstaterade att stora delar av Gävle 461 berördes av exploateringen.

På beslut av länsstyrelsen har Länsmuseet Gävleborg gjort en kartering av bebyggelselämningen RAÄ 461 inför borttagandet. Arbetet utfördes den 4 oktober och den 11 oktober 2011. Kostnadsansvarig var Trafikverket.

Bild 2. Fastighetskartan med RAÄ 461 markerad.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Björnbo ligger på södra sidan av ett sund vid sjön Trösken. De lägst belägna lämningarna ligger endast en till några meter över havet och de högst belägna drygt 10 meter över havet. Bebyggelselämningen ligger i en NV-sluttande storblockig moränmark. Begränsningen av lämningen i söder utgörs av en stenig och rikblockig moränrygg där stora mängder röjningssten har deponerats. Direkt söder om moränryggen löper en väg som delar sig. Innan exploateringsområdet avverkades på skog var Björnbo beväxt med blandskog, med ett större inslag av lövträd bl.a. björk, asp och rönn. Den NÖ-delen av lämningen berörs inte av exploateringen och är inte avverkad.

Fornlämningsmiljön i området utgörs av bl.a. en kolbotten efter en resmila RAÄ 391, som direkt berördes av den nya sträckningen av Ostkustbanan. Inför bort-

tagandet har läns museet gjort en ny beskrivning av kolbotten. Kolbotten är ¹⁴C-daterad till intervallet 1520–1590 e. Kr., vilket gör den till den äldsta daterade kolbotten i Gävleborgs län (Björck & Ufhielm 2011:9). I närområdet till Björnbo finns flera röjda ytor med tillhörande röjningsrösen, samtliga är sentida.

BAKGRUND

Lämningar efter bebyggelse kan vara svåra att åldersbestämma. Historiskt kartmaterial är ett viktigt hjälpmedel tillsammans med intrycket av lämningen, dvs. om de har äldre eller yngre drag. En bebyggelse lämning som inte återfinns i ett historiskt kartmaterial anses kunna vara medeltida.

Bebyggelse lämningen vid Björnbo påträffades av Läns museet Gävleborg i en utredning 1995. I utredningsrapporten anses lämningen vara sentida, men en arkeologisk dokumentation föreslås då bebyggelse lämningen har ålderdomliga drag (Björck, N. & Liasen, K. 1996:7). År 1996 gjordes ett försök att beskriva och åldersbestämma lämningen, samt upprätta en plan över området (Liasen 1999). När dokumentationen gjordes var det tät skog på bebyggelse lämningen, det framgår tydligt i denna mening från rapporten ”All fotografering misslyckades på grund av att träden på platsen utestängde ljuset” (Liasen 1999:5). Den täta skogen är sannolikt förklaringen till att inte alla husgrunder påträffades. Dessutom lades lite tid på att dokumentera röjningsrösen. Tolkningen efter 1996 års dokumentation var ”Området tycktes innehålla två skilda bebyggelsefaser, åtskilda i tid och rum. Det är inte omöjligt, att den södra delen innehåller rester av en medeltida bebyggelse knuten till havsfiske” (Liasen 1999:8). Bebyggelse lämningen fick statusen fast fornlämning när den anmälades till FMIS, vilket byggde på de åsikter man hade om lämningen 1996.

Arkeologin under denna tid var annorlunda mot i dag, man lade sällan fokus på röjningsrösen och åkermarker utan fokuserade på husgrunderna. Det var även vanligt att mindre undersökningar och dokumentationer gjordes i ett friliggande koordinatsystem, så var även fallet med Björnbo. I dag har synen på lämningarna förändrats och tekniken är en helt annan än vad den var för 15 år sedan, vilket gör det betydligt lättare att dokumentera denna typ av lämning.

Bild 3. Källargrop som inte fanns med på 1939 års karta. Foto: Maria Björck.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

I dialog med länsstyrelsen bestämdes att det skulle göras en kartering av hela bebyggelselämningen och att två av husgrunderna som hade äldre karaktär skulle undersökas och dateras med ¹⁴C-metoden. Dessutom skulle en arkeolog närvara och peka ut lämningarna vid trädfällningen på RAÄ 461.

Målsättningen med karteringen var att dokumentera bebyggelselämningen, samt att försöka fastställa dess ålder.

Efter trädfällningen och efter att riset fraktats bort karterades husgrunderna, röjningsrösen och stigarna med hjälp av GPS. Resultatet av inmätningen jämfördes sedan med en karta från 1939. Det visade sig att samtliga grunder utom en i form av en källargrop fanns med på kartan från 1939 (bild 6 & 7). Den källargrop som inte fanns med på 1939 års karta var närmast identisk med en annan källargrop, så vi bortsåg från denna. En dialog togs med länsstyrelsen, som beslutade att denna dokumentation av platsen var tillräcklig inför ett borttagande.

En ny beskrivning och en ny yta av RAÄ 461 gjordes och är nu anmäld till FMIS. Den NÖ begränsningen av exploateringsområdet bandades för att undvika att de kvarvarande lämningarna av misstag får körskador vid den kommande exploateringen.

RESULTAT

Det var inte helt lätt att se grunderna då det låg ris och grenar på lämningen efter avverkningen. Totalt kunde tio grunder, varav två var jordkällare och två källargropar dokumenteras, vidare dokumenterades 23 röjningsrösen, en stig som delade sig i två och stenröjda ytor (bild 6). Röjningsrösen är från 3×2 meter upp till 16×5 meter stora och har en höjd mellan 0,3 och 0,8 meter. Två av grunderna har spisirösen som är uppbyggda av tegel och slaggsten. Flera av grunderna innehåller plåt och glas och gav ett sentida intryck. Grunderna var från 5×5 meter upp till 18×10 meter stora. Det finns dock ett område som gav ett mer ålderdomligt intryck. Området ligger högre beläget än de andra grunderna och utgörs av två källargropar, i området finns även några röjningsrösen. Källargroparna är 2,5×2 meter stora och har ett djup mellan 0,3 och 0,6 meter (bild 3).

I och med att grunderna i det närmaste helt stämde överens med 1939 års karta kan vi dra slutsatsen att bebyggelsen anlades på 1800-talet och har sannolikt fortsatt att expandera under 1900-talet första hälft, så sent som 1939 fanns bebyggelsen kvar i området. Däremot finns det ingen bebyggelse vid Björnbo på 1763 års karta.

Bebyggelsen vid Björnbo är nu ändringsanmält till FMIS som lägenhetsbebyggelse med status övrig *kultuhistorisk lämning*. Den nordöstra delen berörs inte av exploateringen.

Bild 4. Den två meter breda vägen är kantad med røjsten. Foto: Maria Björck.

Bild 5. Ett av de många röjningsrösena. Foto: Maria Björck

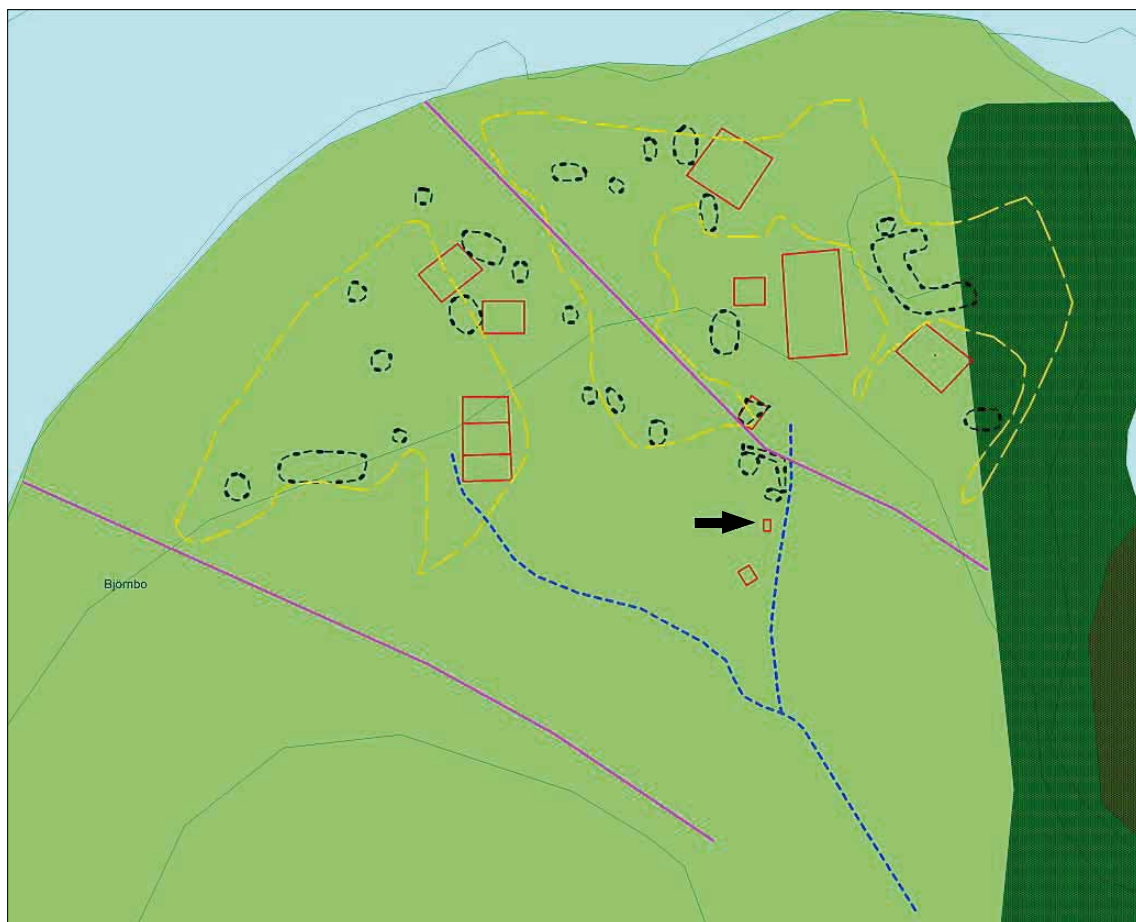

Bild 6. Plan över de inmätta lämningarna.

Röd ruta = Husgrund

Svart streckat objekt = Röjningsröse

Blått streckat objekt = Väg

Gult streckat objekt = Röjd yta

Lila linje = Exploateringsområdet

Svart pil visar den källargrund som inte finns med på kartan från 1939 (bild 7).

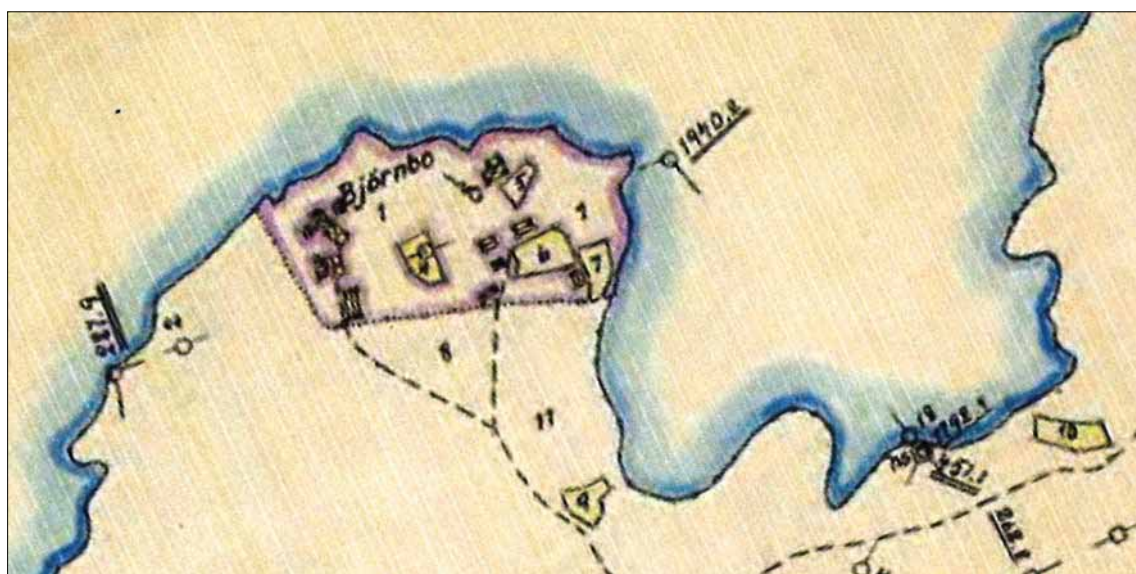

Bild 7. Detalj ur karta över Björnbo från år 1939 (V 54-8:3).

SAMMANFATTNING

På beslut av länsstyrelsen har Länsmuseumet Gävleborg gjort en kartering av bebyggelselämningen Björnbo, RAÄ 461. Delar av lämningen berörs av ny sträckning av Ostkustbanan mellan Skutskär – Furuvik, Gävle kommun i Gästrikland. RAÄ 461 var anmäld till FMIS som fast fornlämning och ytan av lämningen var för liten mot verkligheten. Statusen *fast fornlämning* byggde på de åsikter man hade om lämningen 1996. Tolkningen efter 1996 års dokumentation var "Området tycktes innehålla två skilda bebyggelsefaser, åtskilda i tid och rum. Det är inte omöjligt, att den södra delen innehåller rester av en medeltida bebyggelse knuten till havsfiske" (Lias 1999:8).

För att bringa klarhet i bebyggelselämningen gjordes en kartering av lämningen som sedan jämfördes med en karta från 1939. Resultatet är att samtliga husgrunder utom en källargrop fanns med på 1939 års karta. Efter denna kartering fattade länsstyrelsen beslut att inga vidare åtgärder behövdes inför ett borttagande.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut: 431-7229-11

Fastighet Furuvik 20:1, Gävle stad, Gästrikland

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Fältningsdag: Bevakning av trädfällning 1, 2 och 5 september, dokumentation 4 och 11 oktober 2011

Personal: Kerstin Westrin övervakade trädfällningen och

Maria Björck och Bo Ulfhielm utförde karteringen

Fynd:-

REFERENSER

Björck, N. & Lias, K. 1996. *Ostkustbanan Bomansberget – Länsgränsen*.

Internrapport 1996:32. Länsmuseumet Gävleborg.

Björck, M. & Ulfhielm, U. 2011. *Kolbottnar vid Ostkustbanan*. Arkeologisk dokumentation och datering, RAÄ 548 Hamrånge socken, RAÄ 391 Gävle stad, Gävle kommun, Gästrikland, 2011, Rapport Länsmuseumet Gävleborg 2011:11

Lias, K. 1999. *Bebyggelselämningar i Björnbo*. Arkeologisk dokumentation. Furuvik 10:1, Valbo socken, Gästrikland, 1006. Rapport – Länsmuseumet Gävleborg 1999:08.

Lantmäteristyrelsens arkiv V 54-8:30 från 1939.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Box 746, 801 28 Gävle 026-65 56 00
Museet: S Strandg 20 Fogden: Styrmansg 4
www.lansmuseetgavleborg.se